

Smedejern og støbejern

Murankre

Vinduesbeslag og båndhængsler, låger og gelænder
Overfladebehandling af jern

L

Elementer i jern bør, som alle andre dele af huset, holdes under opsyn og vedligeholdes løbende. Generelt har jern en lang holdbarhed, men hvis elementerne rammes af rust korroderer jernet. Korrosionen medfører at jernet udvider sig markant, dette kan ved murankre medføre at murværket sprænger og slår revner.

Forskellen på smedejern og støbejern er stor.

Smedejern er blødt, sejt og let bøjeligt i hærdet form. Støbejern er hårdt, skørt og stift. Smedejern bliver i glødende tilstand plastisk, så det kan bearbejdes/smedes ved hammerslag.

Støbejern kan ikke smedes, men ved opvarmning til over 1300 grader smelter det. Støbejern kan derfor kun formgives ved støbning i form.

Smedejern bearbejdes af smeden og benyttes til beslag, hængsler, greb, porte/gitre, vinduer, trappegelændere, riste, murankre og lignende.

Omfattende istandsættelse af smedejern kræver at smeden kan arbejde med esse.

Støbejern er primært brugt i byggeriet fra 1860-1910 til rækværker, gitre, dæksler, butiksvinduer, vinduer til udhuse, tagvinduer, lamper, trapper, altaner, søjler, nedløbsrør mv.

Ved støbning opnår støbejernet en meget tæt overfladestruktur, der er meget rustbestandig. Man kan ved svejsning reparere støbejern partielt.

Murankre

Murankrer ses mange steder i Aabenraa. Mange er meget gamle og en del af bygningens udtryk og bør bevares.

Murankre er ofte udformet som bogstaver eller tal. De er dekorative elementer på facaden, men også konstruktive da de er anvendt til sammenbinding af halv- og helstengavle. Samtidigt er de bindeled mellem ydre og indre konstruktioner.

Forskudsankrene (de synlige ankre på murværket) er traditionel sømmet i den indre bærende konstruktion og udadtil forsynet med et øje, hvorigennem en simpel jernstang, bogstav, tal eller anden form er stukket igennem.

Murankre af smedejern bør holdes under opsyn. Hvis der er fremskreden korrosion bør murankre udtages af murværket og afrenses af professionelle. Ofte kan originale murankre på denne måde reddes, genbehandles og igen opsættes. Hvis murankre er tyndslidte bør nye smedes efter nøjagtig kopi af det originale anker.

Murankre demonteres ved at banke forskuddet, den synlige og dekorative del af ankret op gennem selve ankrets øje. Herefter kan man forsigtigt bore murværket ud omkring ankret og vrikke det løst. Det er vigtigt at alt jern fjernes ved demontering. Murankrene kan være forbundet til den indvendige konstruktion. Demontering anbefales derfor udført af professionelle.

Slotsgade 15, 1713. De nok ældste murankre som tal i byen. Murankret i gavlkvistens med en enkel liljeform er et af de ældste i Aabenraa.

Slotsgade 9, 1710. Murankre med lige forskud.

Nybro 14, gavl grundmuret 1781. Detaljerede liljeankre, hvor gavlkvistens er 'dobbelt' og mere rigt detaljeret. Dette træk ses flere steder i byen.

Klinkbjerg 1, 1767. Fire rækker af murankre over hinanden. Tre rækker er liljeformede, mens ankeret i toppen har en rigere udformning.

Sønderport 1, Schwennesens stiftelse, 1772. Liljeformede murankre i smedejern og hustavle i støbejern.

Smedejern og støbejern

Murankre

Vinduesbeslag og båndhængsler, låger og gelændere

Overfladebehandling af jern

Vinduesbeslag og båndhængsler

Hjørnebånd, hjørnebåndshængsler, båndhængsler og tilhørende stabler kan bevares ved løbende vedligehold. Ved istandsættelse demonteres elementerne forsigtigt, afrenses for maling og rust og genbehandles med jernmønje. Hvis et element er gået til ved gennemtæring, kan nye smedes i kopi.

Nye beslag mv. der fås som hyldevarer har ikke samme tynde og forfinede dimensioner eller detaljeringsgrader som de originale hjørnebånd, derfor bør man altid bestræbe sig på at bevare eksisterende beslag og udtryk.

(se mere under vejledningsarket vinduer)

Overfladebehandling af jern

Nyt eller afrenset smedejern kan med fordel varmegalvaniseres. Galvanisering foretages af professionelle, ved at dyppe jernelementerne i flydende zink. Jern kan afrenses fuldstændigt ved eksempelvis sandblæsning. Alternativt kan jern males med jernmønje. Jernmønje kan påføres afrenset jern, der ikke forud behøver at være sandblæst.

Selve behandlingen med jernmønje foretages ved at stryge jernet fire gange, hver med to døgn mellemrum. Jernmønje yder i sig selv ikke fuld beskyttelse. Efter fjerde behandling stryges derfor med mellemmalning der afsluttes med grafitoliemaling. Grafitoliemalingen passer med sit metalliske udseende godt til jern. Grafitmalingen smitter af, så ved håndlister og andre berøringsflader er det nødvendigt at afslutte med en mat lakering.

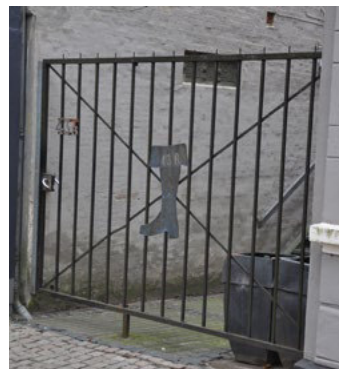
Låge til slippe i Lille Pottergade med smedede detaljerede båndhængsler.

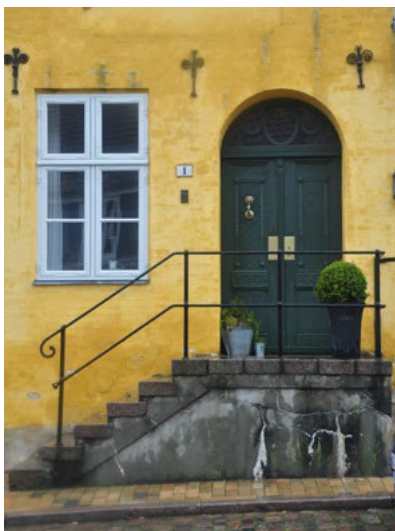
Slotsgade. Enkelt smedet gitter til slippe.

Skibbrogade. Smedet enkel låge til baggård.

Ramsherred. Enkelt smedet låge med skilt for skomager, lignende ses for apoteker.

Vægterpladsen 1. Enkelt smedet gelænder for trappen.

Søndergade 21, Postholdergården. Smedet gelænder for trappe.

Storegade 24. Detaljeret smedejernsgelænder.